

Sygn. akt II Ca 570/12

POSTANOWIENIE

Dnia 13 grudnia 2012 roku

Sąd Okręgowy w Legnicy II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący:	SSO Sylwia Kornatowicz
Sędziowie:	SO Jolanta Pratkowiecka (spraw.) SO Sabina Ziser
Protokolant:	sekr. sądowy Małgorzata Zielińska

po rozpoznaniu w dniu 13 grudnia 2012 roku w Legnicy

na rozprawie sprawy

z wniosku Agencji Nieruchomości Rolnych w W. Oddział Terenowy we W.

przy udziale uczestników postępowania: B. G., A. A., małoletniej E. A. reprezentowanej przez przedstawicielkę ustawową M. Ż. i małoletniego M. A. reprezentowanego przez przedstawiciela ustawowego K. Ć.

o stwierdzenie nabycia spadku po A. A. (2)

na skutek apelacji uczestniczki postępowania B. G.

od postanowienia częściowego Sądu Rejonowego w Złotoryi

z dnia 20 czerwca 2012 roku

sygn. akt I Ns 365/11

p o s t a n a w i a :

uchylić zaskarżone postanowienie i umorzyć postępowanie w przedmiocie zatwierdzenia uchylecia się przez uczestników postępowania A. A. i E. A. od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. A. (2), zmarłym 2 maja 2007 roku w L., ostatnio stale zamieszkałym w O. 17a.

Sygn. akt II Ca 570/12

UZASADNIENIE

Agencja Nieruchomości Rolnych w W. wniosła o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym w dniu 2 maja 2007r. dłużniku – A. A. (2).

Sąd Rejonowy w Złotorzy postanowieniem częściowym z dnia 20 czerwca 2012r. zatwierdził uchylenie się przez uczestniczki postępowania A. A. i E. A. od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia woli o odrzuceniu spadku po A. A. (2), zmarłym dnia 2 maja 2007r. w L., ostatnio stale zamieszkałym w O. 17a, Gmina C..

Sąd I instancji ustalił m.in., że spadkodawca A. A. (2) pozostawił czworo dzieci: J. A., B. G., a ze związku pozamałżeńskiego – A. A. i E. A.. W chwili śmierci spadkodawca posiadał zadłużenia z tytułu umowy dzierżawy zawartej z Agencją Nieruchomości Rolnych w W. Oddział Terenowy we W..

W dniu 1 maja 2007r. spadkodawca w obecności córki B. G. i trzech świadków oświadczył, że cały swój majątek przekazuje córce B. G.. Spadkodawca przebywał wówczas w szpitalu; był w złym stanie psychicznym, momentami tracił świadomość. Treść oświadczenia spadkodawcy spisała jego córka B. G., a zmarły i świadkowie złożyli na dokumencie podpisy.

W dniu (...) córka spadkodawcy J. A. złożyła przed notariuszem oświadczenie o odrzuceniu spadku. J. A. zmarła w dniu 19 stycznia 2009r. Pozostawiła po sobie jedno dziecko, syna M. A..

A. A. (3) i E. A. były w chwili śmierci ojca małoletnie i pozostawały pod władzą rodzicielską matki M. Ż.. O śmierci spadkodawcy M. Ż. dowiedziała się od siostry zmarłego M. K. M. Ż. nie wiedziała wówczas, że spadkodawca pozostawił długi. Od świadka ostatniej woli spadkodawcy – R. M. dowiedziała się, że zmarły cały swój majątek zapisał córce B. G., która nim rozdysonowała i wyjechała do USA. Świadek przekazał również M. Ż., że B. G. okazywała testament policjantom podczas ich interwencji w miejscu zamieszkania zmarłego w związku z przekazywaniem przez nią majątku zmarłego osobom z sąsiedztwa. M. Ż. radziła się również prawnika, który zapewnił ją, że w przypadku istnienia testamentu nie należy podejmować żadnych działań.

W dniu 3 sierpnia 2011r. przed rozprawą R. M. okazał M. Ż. kopię spisanego testamentu spadkodawcy. M. Ż. zakwestionowała ważność tego testamentu, podnosząc, że nie został on sporządzony własnoręcznie przez spadkodawcę. M. Ż. miała już wiedzę o długach spadkowych. W dniu 11 stycznia 2012r. M. Ż. zorientowała się, że jej córki A. A. (3) i E. A. mogą dziedziczyć po spadkodawcy długi. Oświadczenie o odrzuceniu spadku po zmarłym A. A. (2) zostało złożone: przez A. A. - w dniu 27 lutego 2012r., przez E. A. – w dniu 20 czerwca 2012r.

W tym stanie faktycznym Sąd Rejonowy powołał się na art. 1015 § 1 k.c. i 1019 k.c. w zw. z art. 84 § 1 i 2 k.c. i art. 88 § 2 k.c. i stwierdził, że uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. nie złożyły oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedziały się o tytule swojego powołania. Takiego oświadczenia nie złożyły będąc w błędnym, ale usprawiedliwionym okolicznościami przekonaniu, że zachodzą podstawy do dziedziczenia testamentowego przez inną osobę. W skład spadku wchodzi długi, których uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. nie są w stanie spłacić. W tej sytuacji mogą one złożyć oświadczenie, że spadek odrzucają wraz z wnioskiem o zatwierdzenie przez sąd uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku, „przy czym wszystko to powinno mieć miejsce przed upływem roku od wykrycia błędu”. W ocenie Sądu I instancji, uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. spełniły powyższe wymagania. Błąd ich przedstawiciela ustawowego o braku potrzeby odrzucenia spadku po ich zmarłym ojcu był usprawiedliwiony. Wynikał bowiem z przekonania o istnieniu ważnego testamentu spadkodawcy, który wyłączał małoletnie od dziedziczenia. „Okoliczność, że może być inaczej, stała się jej znana dopiero w postępowaniu sądowym, najpóźniej po okazaniu kopii testamentu przez świadka ostatniej woli spadkodawcy, co miało miejsce przed rozprawą w dniu 3 sierpnia 2011r. Do tego czasu ustawowy termin do złożenia oświadczenia spadkowego jednak już upłynął, a w to miejsce rozpoczął bieg rocznego terminu do uchylenia się przez małoletnie od skutków prawnych niezachowania terminu do odrzucenia spadku i złożenia takiego oświadczenia”. Termin ten został przez uczestniczki dochowany, bowiem oświadczenie o odrzuceniu spadku po zmarłym A. A. (2) zostało złożone: przez A. A. - w dniu 27 lutego 2012r., przez E. A. – w dniu 20 czerwca 2012r.

W końcowej części uzasadnienia Sąd Rejonowy stwierdził, że nie dokonał jeszcze oceny ważności testamentu spadkodawcy, bowiem nie dysponuje nawet dokumentem stwierdzającym treść testamentu ustnego. Natomiast oceny

takiej dokonała M. Ż., „co nie oznacza wcale, że jej stanowisko jest trafne (...)”. W rezultacie Sąd I instancji uznał żądanie uczestniczek A. A. i E. A. za słuszne i na podstawie art. 1019 § 3 k.c. zatwierdził uchylenie się przez nie od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku.

Apelację od powyższego postanowienia częściowego złożyła uczestniczka postępowania B. D.. Zarzuciła:

1. naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędne ustalenie, że M. Ż. – matka uczestniczek postępowania A. A. i E. A., nie złożyła w ustawowym terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. A. (2), będąc w usprawiedliwionym, błędnym przekonaniu, że zachodzą podstawy do dziedziczenia testamentowego przez inne osoby oraz nie mając wiedzy o długach spadkowych, w sytuacji, gdy błąd M. Ż. nie mógł zostać uznany za usprawiedliwiony, albowiem:

- nie podjęła ona żadnych działań celem ustalenia, jaki rzeczywisty majątek pozostawił spadkodawca,

- nie podjęła czynności prawnych celem zweryfikowania informacji o ewentualnym istnieniu testamentu i o kręgu spadkobierców testamentowych po zmarłym A. A. (2),

2. naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędne przyjęcie, dokonane na podstawie nieprawidłowej oceny dowodów, że oświadczenia uczestniczek postępowania A. A. i E. A. o uchyleniu się od skutków prawnych niezachowania terminu do odrzucenia spadku i złożenia takiego oświadczenia, zostały złożone z dochowaniem rocznego terminu przewidzianego w art. 88 § 2 k.c.

Apelująca wniosła o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez odmowę zatwierdzenia uchylenia się przez uczestniczki postępowania A. A. i E. A. od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po A. A. (2), ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Zasadny jest wniosek o uchylenie zaskarżonego postanowienia, choć z innych przyczyn niż wskazane w uzasadnieniu apelacji.

W ocenie Sądu Okręgowego, zaskarżone postanowienie częściowe wydane zostało z naruszeniem prawa materialnego, tj. art. 1019 § 2 i 3 k.c. poprzez zastosowanie tych przepisów, pomimo braku uzasadnionych podstaw.

Wskazane przepisy stanowią, że spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył w terminie żadnego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, może uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu według zasad określonych w § 1, przy czym takie uchylenie wymaga zatwierdzenia przez sąd.

Z powyższego wynika, że przesłanką zastosowania art. 1019 § 2 i 3 k.c. jest w pierwszej kolejności niezłożenie w terminie żadnego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. O tym, jaki jest termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, stanowi art. 1015 § 1 k.c. Zgodnie z tym przepisem oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania.

W praktyce orzeczniczej nie budzi wątpliwości, że jeśli spadkobierca ustawowy wie, że spadkodawca powołał do całego spadku inną osobę, to sześciomiesięczny termin do złożenia przez niego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku rozpoczyna się od dnia, w którym dowiedział się on, że spadkobierca testamentowy jest niegodny dziedziczenia, albo że testament jest nieważny. Ów moment dowiedzenia się, a nie wewnętrznego przekonania spadkobiercy ustawowego, jest początkiem biegu sześciomiesięcznego terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. W ocenie Sądu Okręgowego, termin ten nie zaczyna biec jeśli spadkobierca ustawowy jedynie przypuszcza, że testament może być nieważny. Dla określenia tego momentu ważne jest bowiem, aby spadkobierca dowiedział się z właściwego źródła o tym, że wskutek niezachowania formy przewidzianej prawem testament jest nieważny (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 1990r., III CRN 365/90, OSNC 1991, nr 10-11, poz.

136). Wiedza o nieważności testamentu powinna pochodzić z miarodajnego źródła. Niewątpliwie kryterium takiemu odpowiada informacja pochodząca z sądu spadku, który po otwarciu i ogłoszeniu testamentu (holograficznego lub pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego) stwierdził wadliwość tej czynności, powodującą jej nieważność.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt rozpoznawanej sprawy stwierdzić należy, że dla uczestniczek postępowania A. A. i E. A. nie zaczął jeszcze biec sześciomiesięczny termin do złożenia przez nie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Uczestniczki te należą do kręgu spadkobierców ustawowych po zmarłym ojcu A. A. (2). Spadkobierca pozostawił jednak testament, w którym do całego spadku powołał inną osobę – córkę z drugiego małżeństwa B. G.. Spadkodawca, który w dniu 1 maja 2007r. był w stanie wywołującym obawę rychłej jego śmierci, sporządził testament ustny, a treść tego testamentu została spisana, a następnie podpisana przez świadków ostatecznej woli zmarłego. Oryginał pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego spadkodawcy zaginęła. W aktach znajduje się jedynie kserokopia pisma stwierdzającego treść testamentu ustanowionego, którą na rozprawie w dniu 10 września 2009r. złożył świadek C. D.. Na kolejnej rozprawie w dniu 3 sierpnia 2011r. M. Ż. - matka uczestniczek postępowania A. A. i E. A., zakwestionowała ważność testamentu spadkodawcy, „bo nie był on sporządzony przez niego własnoręcznie” (k. 168). Z kolei na rozprawie w dniu 20 czerwca 2012r. M. Ż. nadal twierdziła, że przyczyną kwestionowania przez nią ważności testamentu był fakt, że nie został on spisany własnoręcznie przez spadkodawcę (k.343). Tymczasem testament sporządzony przez A. A. (2) nie był testamentem holograficznym, o którym stanowi art. 949 § 1 k.c., dlatego fakt, że nie został on spisany przez spadkodawcę, nie ma znaczenia dla oceny jego ważności. Kwestia ważności testamentu ustanowionego sporządzonego przez spadkodawcę w dniu 1 maja 2007r. nie była dotychczas przedmiotem oceny Sądu I instancji. Wręcz przeciwnie, z uzasadnienia zaskarżonego postanowienia można wnioskować, że Sąd ten nadal rozważa ważność testamentu ustnego sporządzonego przez A. A. (2). Dotychczas Sąd Rejonowy w żaden sposób nie ujawnił swojego stanowiska co do ważności spornego testamentu. Zatem uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. nadal nie dowiedziały się, czy faktycznie sporządzony przez spadkodawcę testament jest nieważny. Na jedną z przyczyn takiej nieważności (spisanie ostatecznej woli spadkodawcy przez osobę powołaną do spadku) wskazywał pełnomocnik uczestniczki postępowania B. G., ale Sąd Rejonowy dotychczas nie ustosunkował się do tego zarzutu. Z kolei uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. nie wiązały z tym faktem nieważności testamentu.

W konsekwencji przyjąć należało, że nie zaczął jeszcze biec sześciomiesięczny termin z art. 1015 § 1 k.c. do złożenia przez uczestniczki postępowania A. A. i E. A. oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Tymczasem zastosowane przez Sąd I instancji przepisy art. 1019 § 2 i 3 k.c. o uchyleniu się spadkobiercy od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku mogły znaleźć zastosowanie tylko wówczas, gdy minął termin określony art. 1015 § 1 k.c. do złożenia takiego oświadczenia.

Z tego też względu zaskarżone postanowienie zostało uchylone, a postępowanie w sprawie zatwierdzenia uchylenia się przez uczestniczki postępowania A. A. i E. A. od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym A. A. (2) – umorzono jako zbędne, stosownie do art. 386 § 3 k.p.c. i art. 355 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Na marginesie Sąd Okręgowy pragnie podkreślić dwie kwestie.

Przed ostatecznym rozstrzygnięciem sprawy Sąd Rejonowy winien dokonać oceny ważności testamentu ustnego spadkodawcy A. A. (2), z uwzględnieniem przesłanek określonych w art. 952 § 2 k.c. Takiej ocenie nie stoi na przeszkodzie zaginięcie oryginału pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego, nawet jeśli upłynęły już terminy określone w art. 952 § 2 i 3 (por. uchwała 7 Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1980r., III CZP 69/79, OSN 1980, Nr 9, poz. 154). W przypadku stwierdzenia nieważności testamentu wystarczy, aby Sąd wyraził swoje stanowisko na rozprawie i dał temu wyraz w protokole.

Uczestniczki postępowania A. A. (3) i E. A. złożyły oświadczenia o odrzuceniu spadku zanim rozpoczął biec sześciomiesięczny termin do złożenia takiego oświadczenia określony w art. 1015 § 1 k.c. Nie ma to jednak znaczenia dla ważności ich oświadczeń, stanowią one bowiem jednostronną czynność prawną, nie mającą określonego adresata.

Natomiast skutek prawny takich oświadczeń o odrzuceniu spadku, określony w art. 1020 k.c., powstanie dopiero wówczas, gdy okaże się, że składające takie oświadczenie dziedziczą spadek z ustawy.

Kierując się powyższymi względami Sąd Okręgowy orzekł, jak w sentencji postanowienia.